

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА
XVI

др Тибер Фалцет, доцент, Универзитетски колеџ у Даблину, Даблин, Ирска

др Данијела Поповић Николић
(Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш)

[illegible]

др Дејан Ајдачић, др Драгана Антонијевић,
др Марјетка Голеж Каучич, др Сања Златановић,
др Светислав Јованов, др Сања Лазаревић Радак,
др Данка Лајић Михајловић, др Весна Марјановић,
др Јелена Марковић, др Маја Миличевић Петровић,
др Андреј Мороз, др Јеленка Пандуревић,
др Маја Пасарић, др Игор Перишић,
др Ноел Путник, др Немања Радуловић,
др Сања Ранковић, др Лада Стевановић,
др Лидија Стојановић Лафазановска

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XVI

Тематски зборник радова

Уреднице

др Љиљана Пешикан-Љуштановић

др Лидија Делић

др Данијела Лекић

Удружење фолклориста Србије, Београд
Институт за књижевност и уметност, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“, Тршић

Београд – Тршић, 2026

САДРЖАЈ

Уводна реч	9
------------------	---

I

ИНТЕРНЕТ, ВЕШТАЧКА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА, ПОСТХУМАНИЗАМ: ИЗАЗОВИ ФОЛКЛОРНЕ ГРАЂЕ И ФОЛКЛОРНИХ ИЗУЧАВАЊА

Смиљана Ђорђевић Белић САЊАТИ У ДОБА ДИГИТАЛНЕ КУЛТУРЕ	15
Вероника Абрамова, Юлия Архангельская КОМИЧЕСКОЕ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЕ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК И ПРИМЕТ В СЕТЕВОМ ФОЛКЛОРЕ	57
Smiljana Antonijević Ubois АФФЕКЦИЈА I DRUGI DEMONI: RAZVOJ JEZIČKIH TEHNOLOGIJA ZA JEZIKE SA OGRANIČENIM RESURSIMA	73
Ана Банић Грубишић ДИГИТАЛНИ ФОЛКЛОР У ДОБА ДРУШТВЕНИХ И ПОЛИТИЧКИХ КРИЗА	93
Недељка Бјелановић DULL, DUMB AND REPETITIVE? КАКО ПРЕЖИВЉАВАЈУ БАЈКЕ У ИНТЕРНЕТ ХАБИТАТУ	109
Таццяна Васільеўна Валодзіна АБРОЧНАЯ ТРАДЫЦЫЯ БЕЛАРУСАЎ У КАНТЭКСЦЕ ВЕРНАКУЛЯРНАЙ РЭЛІГІЙНАСЦІ	121
Драгана Вукићевић ОД ТРАЧА ДО КЛИКБЕЈТА – ПОЕТИКА СЕНЗАЦИОНАЛИЗМА	141
Данијела Лекић ТЕОРИЈА ФОРМУЛЕ И ИНТЕРНЕТ ФОЛКЛОР: СТАРИ МЕХАНИЗМИ У НОВОМ ОКРУЖЕЊУ	155
Милош Матић МОДЕЛОВАЊЕ СТИЛОВА СТАНОВАЊА НА ИНТЕРНЕТУ.	173
Ана Милинковић, Дејан Илић МЕХАНИЗМИ ХУМОРА У МИМОВИМА О ПРОСЕЧНОМ СРБЕНДИ	189
Сузана Мицева ФИЛМУВАНИТЕ СКАЗНИ КАКО ДЕЛ ОД ДИГИТАЛНИОТ ФОЛКЛОР	213
Марина Младеновић Митровић, Александра Бјелић СИМПСОНОВИ ПРЕДВИЂАЈУ БУДУЋНОСТ – ОД ПРОФЕТСКОГ НАРАТИВА КА ТЕОРИЈИ ЗАВЕРЕ И КОНТРАНАРАТИВУ	221

САДРЖАЈ

Наташа Младеновић Рибић ОНЛАЈН НАРАТИВИ О ХАРИЗМАТСКИМ ВОЂАМА: АНАЛИЗА МУЛТИМЕДИЈАЛНИХ НАРАТИВА О ОСНИВАЧИМА МОРМОНИЗМА И САЈЕНТОЛОГИЈЕ – ЏОЗЕФУ СМИТУ И ЛАФАЈЕТУ РОНАЛДУ ХАБАРДУ.....	239
Јасмина Николић ПАМЋЕЊЕ КАО АЛГОРИТАМ: АИ МОДЕЛ И УСМЕНА ТРАДИЦИЈА	263
Љиљана Пешикан-Љуштановић ПРЕМА СВЕТУ И ПРОПАСТ. ЕСХАТОЛОШКИ НАРАТИВИ: ОД „ПОШЉЕДЊИХ ВРЕМЕНА“ КА СМРТИ УНИВЕРЗУМА	283
Лидија Делић ПРЕМА СВЕТУ И ПРОПАСТ: СМАК КАКАВ НИСМО ИМАЛИ	295
Евгения Потапова, Наталья Граматчикова ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ИНТЕРПРЕТАТОР ФОКЛЬОРНЫХ И ФОКЛЬОРИЗОВАННЫХ ТЕКСТОВ (НА ПРИМЕРЕ СКАЗОВ П. П. БАЖОВА)	313
Милан Томашевић ТЕОРИЈЕ ЗАВЕРЕ КАО САВРЕМЕНИ ФОКЛОР: СЕМИОТИЧКА АНАЛИЗА НАРАТИВА О НОВОМ СВЕТСКОМ ПОРЕТКУ	331
Веселка Тончева ДИГИТАЛНАТА 3Д ЕПОХА: НОВИ ПЕРСПЕКТИВИ В ДОКУМЕНТИРАНЕТО И ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ИНСТРУМЕНТАЛНИЈА СЪПРОВОД НА ТАНЦ	353

II

САВРЕМЕНА ФОКЛОРИСТИКА

Ивана Башић МЕТАФОРЕ ЗНАЊА У СРПСКОЈ ТРАДИЦИОНАЛНОЈ И САВРЕМЕНОЈ КУЛТУРИ ...	371
Мирослава Карацуба ЖАНР НАРОДНОЇ БАЛАДИ У СВИТЛИ СУЧАСНИХ БАЛАДОЗНАВЧИХ СТУДИЈ В УКРАЇНЦІВ ТА ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН	395
Miloš Marinković, Zorana Guja Dražeta IZMEĐU NAUČNE POLITIKE I KULTURNE MISIJE: KONCERTI TRADICIONALNE MUZIKE U ORGANIZACIJI MUZIKOLOŠKOG INSTITUTA SANU	409
Suzana Marjanić ČIRI-BIRI-BA! ILI KAKO NE BITI NEVJEŠTA NEVJESTA: RUSALKA U INTERPRETACIJI CATERINE PANTI LIBEROVICI	435
Sonja Žakula, Nevena Milanović Minić INTERSPECIJSKI FOLKLOR? O FOLKLORISTICI I OSTALIM ŽIVOTINJAMA.....	447
Слободан Наумовић, Богдан Дражета О ЉУДСКО-ЖИВОТИЊСКИМ ОДНОСИМА НА ВИСОВИМА У ИСТОЧНОЈ ХЕРЦЕГОВИНИ И НА ПЕШТЕРСКОЈ ВИСОРАВНИ	473
Марко Стојановић МУЗЕЈСКИ ФОКЛОР – МЕНАЏЕРСКИ ПРИСТУП	501

АНА МИЛИНКОВИЋ*

Институт за књижевност и уметност

Београд

ДЕЈАН ИЛИЋ**

Институт за књижевност и уметност

Београд

МЕХАНИЗМИ ХУМОРА У МИМОВИМА О „ПРОСЕЧНОМ СРБЕНДИ”

„Дневна доза просечног Србенде” интернет је страница која објављује мимове са ликом Србенде као централном фигуром, представљајући један од концепата и конструката у оквиру савремене дигиталне културе, који окупља одређен број пратилаца и учесника. Хумор се посматра као контекстуално и индивидуално условљена категорија чије се значење, домети и рецепција обликују унутар конкретних заједница које га производе и деле, те као таква представља комуникативну и интерпретативну праксу, а не универзалну естетску вредност. Ови мимови поигравају се представама о менталитету и етничким карактеристикама, али се у раду не посматрају као одраз „реалних” особина, већ као дискурзивне и карикатуралне формулације које функционишу унутар специфичне онлајн заједнице. Реч је о феномену интернет фолклора који циркулише у различитим дигиталним контекстима и реферише на актуелне друштвене догађаје и појаве, те ће анализа интернет и друштвеног оквира чинити један од токова истраживања, у којем се мим разматра као жанр дигиталног фолклора. Иако ће се трагати за одређеним структурним константама и испитивати однос вербалног и визуелног миметичког израза, тежиште анализе биће на садржинском и семантичком нивоу. Рад ће представити тематски и мотивски регистар грађе и указати на различите семантичке слојеве ових садржаја, укључујући и оне који се ослањају на иронију, пародију, као и на облике хумора који могу бити перципирани као провокативни, увредљиви или искључујући, без њихове нормативне или естетске валоризације.

Кључне речи: фолклористика, интернет фолклор, мим, хумор, стереотип, „Дневна доза просечног Србенде”.

* anagarsija93@hotmail.com

** dejan.ikum@gmail.com

Последње две-три деценије интернет фолклор и његови различити жанрови издвајају се као један од домена истраживања фолклористике.³ У оквиру ових истраживања мимови су препознати као „jedan od centralnih elemenata internet kulture” (Kaplan, Nova 2022: 7), то јест као најраспрострањенији и „najpopularniji primer globalnog digitalnog folklornog stvaralaštva” (Banić Grubišić 2023: 11).⁴ Под мимовима се подразумевају различити облици вербално-визуелних садржаја који реферишу на скоро све области онлајн и офлајн људског искуства. Они постоје у различитим дигиталним контекстима, деле бројне одлике са жанровима усменог, традиционалног фолклора, нарочито у погледу колективности и анонимности постанка, варирању форме и садржаја, постојању колективне цензуре микро и макро заједница које су носиоци (мим) традиције (Исто: 126–143). Поред ових општих заједничких одлика усменог и интернет фолклора, мимови показују и одређене структурне, стилске и садржинске подударности са појединим жанровима вербалног фолклора, најпре са хумористичним жанровима, првенствено с жанром

♦♦♦♦♦♦♦♦

³ Тревор Бланк [Trevor Blank] скреће пажњу на релативно споро отварање западне, англосаксонске фолклористике за истраживања интернет фолклора и даје својеврстан преглед историјата ових проучавања. Сматра да је Бен Амосова [Dan Ben-Amos] дефиниција фолклора као непосредне комуникације лицем у лице, нарочито допринела затварању фолклористике за интернет фолклор. Говорећи о различитим могућим концептуализацијама интернета као истраживачког поља фолклористике, с нагласком на процесе комуникације и анонимности у дигиталном окружењу, он пружа поуздан теоријско-методолошки оквир за оваква истраживања, даје им академско утемељење, легитимизује ову област истраживања и показује да интернет не доприноси смрти фолклора него његовој производњи (Blank 2009: 1–13). Док Бланк описује стање у западној фолклористици, Каргин и Костина у једној од пионирских студија о интернет фолклору у руској фолклористици дају осврт на историјат проучавања ове области истраживања у Русији и на основне термилошке недоумице које ово поље прате. Наводе да је проучавање интернет фолклора у Русији почело крајем деведесетих година двадесетог века. Говорећи о сличности и разликама интернет и фолклорне културе, аутори указују на анонимност, колективност, варијантност и неинституционалност као основне заједничке карактеристике, а истраживачку пажњу усмеравају на комуникацију у условима анонимности на интернету и њену социоинтегративну улогу (Каргин, Костина 2007). Исти истраживачки двојац две године касније расправља о научним концептуализацијама интернет фолклора и могућим правцима истраживања. Овом приликом акценат ће ставити на интертекстуалност и интерактивност као главне одлике „онлајн фолклора” (Каргин, Костина 2009). Однос према интернету као специфичном терену и истраживањима интернет фолклора у српској антропологији и етнологији може се пратити у дијахронијском луку од последње две деценије у студијама Gavrilović 2004, Трифуновић 2010, Благојевић 2011, Радивојевић 2020. Различити облици интернет фолклора и уопште онлајн грађа све чешће се користе као предмет проучавања фолклористике у ужем смислу, а овим проблемима приступа се из различитих аспеката. Лидија Делић указује на опште формалне сличности система мишљења усмене традицијске културе и дигиталне, информатичке културе који омогућавају различита компаративна читања и препознавање сличних концепата у ова два система мишљења (2025: 261–272).

⁴ О жанровској дефиницији мима в. Shifman 2014: 37–54. За преглед различитих приступа у дефинисању жанра мима и најзначајније литературе о овом питању в. Banić Grubišić 2023: 65–70.

вица⁵ и анегдоте. Као једна од кључних одлика мимова у низу различитих дефиниција, издвојен је управо хумор, било да се на њега гледа као на кључни квалитет који омогућава виталност мимова и његово даље преношење, било да се хумор преципира као споредни квалитет миметичке грађе. Ана Банић Грубишић у својој синтетичној студији о миму као (пост)фолклорном жанру истиче да су мимови „*sledeća evolutivna stepenica u načinu na koji se šalimo i ispoljavamo humor*” (Исто: 12). Отуда је предмет овог истраживања управо хумор у мимовима као дигиталном фолклору, са посебним освртом на механизме постизања хумористичног ефекта у мимовима са популарне Фејсбук странице „Дневна доза просечног Србенде”.⁶ Хумор се у раду посматра као контекстуално и индивидуално условљена категорија, односно као комуникативна и интерпретативна пракса чији се ефекти, домети и границе разликују у зависности од заједнице која га производи и дели и која стога нема универзалну естетску вредност.

Ова страница има нешто више од 344.000 пратилаца, основана је априла 2014. године и свакодневно се обогаћује како новим мимовима тако и коментарима на постојеће садржаје. Према тврдњама администратора страница је инспирисана менталитетом и ставовима „просечног Србенде”, лика чији су животни погледи и навике испрва покренути као тема на форуму „Букајлија”. Мимови о просечном Србени припадају типу „сликовних макроа”, у којима се комбинују текст и слика, што је уједно и најзаступљенији поджанр интернет мимова (Исто: 102). Наше истраживање ове грађе ослањаће се на методе антропологије фолклора, контекстуалне фолклористике и различитих теорија хумора. Настојаћемо да опишемо садржину и форму мимова о Србени с нарочитим фокусом на хумористични потенцијал ове грађе и његову везу са хумористичним жанровима усменог фолклора. Дакле, доминантно ће бити речи о дискурзивној анализи мима с нарочитим акцентом на идеацијски, референцијални систем. Такође, указаћемо на структурно-поетичке константе мимова о Србени и разматрати различите односе између вербалног и визуелног аспекта ових мимова. Представићемо доминантне садржајне, тематске и мотивске целине анализиране грађе, као и начине њиховог варирања.

Мимови који су предмет нашег истраживања засновани су на стереотипним представама о „просечном Србени”. Сам назив Србенда носи значајно семантичко и прагматичко оптерећење које превазилази етничку одредницу.

◇◇◇◇◇◇◇◇

⁵ На однос мима и вица указује се у оквиру ширих когнитивнопоетичких истраживања мима као дигиталног фолклорног жанра у: Марковић, Ђирковић Бојанић 2024. Ауторке испитују семантику, синтаксу и парадигматику жанра мима, указују на његов наративни потенцијал и хумористичне димензије.

⁶ https://www.facebook.com/srbende/?locale=sr_RS (свим линковима у раду приступљено је 16. 12. 2025. године).

За разлику од неутралног етнонима Србин, аугментативна форма Србенда функционише као појачана, стилизована и значењски амбивалентна ознака, чији се интерпретативни домети крећу у распону од позитивне валоризације – у смислу наглашавања чврсте и непоколебљиве националне свести – до ироничне и критичке употребе, која подразумева хиперболизовано истицање и карикатурално увећавање стереотипних представа о „великом Србину”. Управо та семантичка двосмисленост и могућност различитих, па и супротстављених читања, чине аугментатив Србенда продуктивним средством хумористичног и полемичког дискурса у дигиталном окружењу. Србенда је представљен као сналажљив, али понекад и наиван, шкрт, често бахат, али и досетљив. Он воли да „муља”, да избегне трошак, да пронађе најлакши пут до материјалног добитка или да себе представи у што повољнијем светлу, лукаво прикривајући мане. Ипак, понекад извуче и дебљи крај, неретко му недостају дубљи увиди и разумевање ситуације, али се насупрот томе каткад истичу његова снага и домишљатост. Често су његови поступци на граници апсурдних, али вешто кокетирају с увреженим представама о реакцијама стереотипно схваћеног „просечног Србенде” – реч је о специфичном аутоироничном аутоимажу, што је и основни извор хумористичног ефекта. Будући да је „svaki element života – od rođenja pa do smrti – podvrgnut [...] mimetičkoj obradi” (Исто: 64), не чуди што је тематика мимова о Србенди веома широка, с тим да је угао гледања, то јест идеолошко-идејни пребој увек исти и срачунат на то да алудирајући на стереотипну представу изазове комични ефекат код преносилаца овог садржаја. У различитим ситуацијама и контекстима у које је доведен Србенда бива негативно или ређе позитивно окарактерисан.

С обзиром на обимност и хетерогеност грађе, а нарочито на чињеницу да се она непрестано ствара и варира, немогуће је дати поуздану тематску класификацију мимова о Србенди. За потребе овог истраживања понудићемо једну могућу систематизацију грађе. Наиме, тематски би се мимови о Србенди могли поделити на оне који илуструју Србендино понашање у јавној сфери и на оне које га предствљају у приватном домену. Понашања на весељима и славама позиционирала би се између ове две сфере. Када је реч о приватној сфери, ту се издваја подгрупа у којој се иронично, саркастично или неутрално приказује Србендин однос према породици, и то према супрузи Драгици, према сину или ћерки, према брату, тазбини. Породични односи у мимовима о просечном Србенди најчешће су приказани као хармонични споља, али нехармонични изнутра. Иако емотиван, Србенда има потешкоћа у препознавању и још више испољавању емоција, а неретко живи у заблуди о својој емпатичности. Емоције изражава најчешће кроз песму углавном тривијалне садржине на јавним окупљањима, па на пример својој Драгици поручује песму „богови нас састављају, а душмани

растављају”, иако јој је, како се у миму наводи, највећи душманин управо он.⁷ Нарочито је занимљив однос са сином који се креће од претеране критике и ниподаштавања његових способности до тога да се син представља као Србендина друга, млађа верзија на шта је Србенда јако поносан.

Такође, значајно тематско поље у оквиру мимова који тематизују приватну сферу јесте Србендин однос према култури живљења, телу, доколици, забави и напослетку према здрављу. Србенда је представљен као изузетно снажан, иако пркоси скоро свим трендовима здравог начина живљења. Храни се нездраво, једе масно, лечи се руском природном медицином или ракијом, никад не вежба, али увек односи победу над онима који често вежбају и посећују теретане. Његов начин живота искључује било какве трендове, он је приказан као стереотипна представа патријархалног, чак руралног мушкарца. Србенда је штедљив, естетско чуло му је закржљало, услови његовог становања пркосе добрим принципима уређења ентеријера, његове куће су започете као мегаломански пројекти, али су по поравилу неодвршене, а ако су довршене, одређене просторије се не користе. Главни извор забаве су телевизија, шатор и вашар, наравно уз уживање у ракији, чварцима и печењу. Његово животно начело своди се на израз: „Ео борба”,⁸ чак и онда кад пије осмо пиво иако му оно нешто баш и не иде.

Један део мимова из приватне сфере тематизује Србендин однос према религиозности и обичајима. У њима се његова религиозност углавном своди на сујеверје, или на девизу: „Ваља се. Не ваља се. Има нешто.”⁹ Верске и обредно-обичајне норме понашања најчешће се крше уз свест или наду да ће Бог опростити слабости, или се пак оне користе како би се добила нека ситна материјална добит, из чега се види да је њихова суштина изневерена. Неретко су његова наивна религиозност и етичко-моралне вредности друштва у колизији, па се на пример у једном миму истиче како се у градском превозу крсти док пролази пред цркве правећи се притом да не види трудницу да јој не би уступио место.¹⁰

Као посебан тематски круг издвајају се мимови у којима се Србенда налази у улози гастарбајтера, где се фокус са етничког стереотипа сужава на стереотипе о ужој групи. Србенда као гастарбајтер дели основне карактерне црте са својим прототипом у домовини, с тим што ту истост најчешће и један и други негирају. Србенда гастарбајтер је неспреман да се прилагоди новом социокултурном окружењу мада је најчешће вредан и снажљив радник. У овим мимовима се неретко контрастира његово по-

⁷ <https://www.facebook.com/share/1AQPWQw6px/>.

⁸ <https://www.facebook.com/share/1AEoYbEvay/>.

⁹ <https://www.facebook.com/share/1BYfZfaoE1/>.

¹⁰ <https://www.facebook.com/share/1AKTTeWVQF/>.

нашање „тамо” и „овде”, где јунак свој живот у иностранству приказује у лепшем светлу својим сународницима. Србендин однос према раду приказан је у низу мимова, а у њима он најчешће има улогу мајстора, физичког радника, портира, мада се јавља и у улогама лекара, полицајца, локалног функционера и предузетника. Врло ретко он је представљен као геније, експерт из одређене области. Међутим, и у овом случају он се руководи својом особеном логиком, па упркос својим вештинама и знању бира да ради на пример у сеоској школи иако му послове нуде светски научни центри.¹¹ По правилу, без обзира на професију којом се бави, Србенда гледа да извуче одређену корист за себе, а да уложи минималне напоре. Он поткрада, препреден је и корумпиран, па рецимо ради као лекар у државној болници само да би пацијенте преусмерио у своју приватну праксу.¹² Нарочито је занимљива улога мајстора у којој се Србенда приказује не само као мајстор одређеног заната него и као филозоф, мислилац, често с врло упитним занатским вештинама, али с великом способношћу манипулације. Као један од најчешћих мотива у мимовима у којима се тематизује однос према раду издваја се жеља за превременом пензијом, најчешће формулисана речима: „Ако дадне Бог здравља, додем у инвалицку.”¹³

Мимови који Србенду приказују у јавној сфери, приказују га иронично као хомо политикуса, а најчешћа сценографија ове групе мимова је простор испред сеоске продавнице, где овај јунак расправља о глобалној и локалној политици, различитим теоријама завере, социјалним односима и друштвеним појавама. По правилу о свим овим широким темама он има конзервативан и реакционаран став. Сложене процесе посматра једнострано и упрошћено, али своје мишљење третира као аксиом. Неретко у оваквим ситуацијама до изражаја долази његова необразованост, неначитаност, али у одређеним ситуацијама и луцидност која доприноси томе да доминира над академски образованим опонентима и представницима високе културе.

Посебне групе мимова из јавне сфере јесу они у којима је приказано Србендино понашање у саобраћају или на одмору. У саобраћају јунак је приказан као бахат и несмотрен, па на пример попреко гледа друге возаче док их обилази или им не дозвољава да се престоје. Ако се везује, појас скида чим пређе на сеоски пут. Мада се разуме у возила, ипак му је омиљено превозно средство трактор, осим ако је гастарбајтер – онда је у питању мерцедес. Србенда на одмору воли да истиче супериорност своје културе и обичаја наспрам културе и обичаја земље домаћина, на домаћине гледа супериорно, неоспорно прави штету. У односу с комшијама и непознатим људима Србендино понашање

◇◇◇◇◇◇◇◇

¹¹ <https://www.facebook.com/share/17nVTdkWpN/>.

¹² <https://www.facebook.com/share/1CYZS4xD7K/>.

¹³ <https://www.facebook.com/share/1CW1tKFN3Z/>.

највише варира и креће се од пријатељства и комуникативности, добронамерности, углавном подстакнутих алкохолом, до непријатељства и агресије.

Други критеријум за систематизацију грађе тицао би се искуства реципијента на које мим алудира, па се у овом смислу издвајају мимови који реферишу на одређене друштвене догађаје или пак на уопштено животно искуство. Када је реч о конкретним друштвеним догађајима који су били нарочито инспиративни за стварање мимова о Србенси, издвајају се епидемија вируса Сарс Ков-2, те студентски протести 2024/2025. године, мада се могу наћи и ретке алузије на догађаје из глобалне политике, попут рата у Украјини и израелско-иранске кризе, ређе америчких председничких избора. Важно је истаћи да мимови који реферишу на опште животно искуство показују већу виталност, будући да њихово дељење и варирање није условљено конкретним друштвеним догађајем који има своје трајање, а после ког интересовање за овакав миметички садржај слаби или се гаси. Сви претходно описани тематски кругови, дакле, припадају једном од ова два модалитета. Када је реч о референцијалности, алузије на популарну културу једна су од главних поетичких одлика мимова и у непосредној су вези с праксом бриколажа. Међутим, иако је бриколаж један од основних градивних поступака у мимовима о Србенси, у њима се ретко реферише на популарну културу.

Будући да мимови о Србенси припадају типу сликовних мимова, за семантику, варирање и традирање ових мимова значајан је однос њиховог вербалног и визуелног елемента. Као разликовна црта мимова о Србенси, то јест као њихова жанровско-тематска ознака, јавља се Србенсино лице. Реч је о пунијем ћелавом човеку, оштрих црта лица с чачкалицом у устима који истовремено делује строго, пригласно али и самоуверено, што ствара ефекат комике. Овакво лице постављено је на пуније тело, рекло би се средовечног мушкараца, мада се у варијантама мимова глава апликује и на мишићава тела. Лице је, дакле, једини непроменљиви део визуелног аспекта мима. Поред манипулација телом, у мимовима се среће и манипулација одећом и позадином, где се издвајају два основна типа мимова – они у којима визуелни израз прати садржину вербалног дела, то јест долази као његова илустрација или употпуњује сцену и они у којима је визуелни израз независан, то јест неутралан према вербалном изразу.

Ипак, без обзира на ову поделу, у свим визуелним конкретизацијама мима препознаје се јукстапозиционирање одређених елемената, што је један од најбитнијих генератора комике у мимовима (Banić Grubišić 2023: 112). Чак и ако нема других јукстапозиционираних елемената, ту је Србенсино лице које је издвојено и које, условно речено, привлачи вербални садржај мима. Неке од визуелних конкретизација Србенде, међутим, виралније су, то јест имају већу варијабилну валенцу. Међу такве спадају она у којој је Србенда приказан

у седећем положају за столом, обучен у сиву кошуљу кратких рукава, или она у којој је лик представљен у седећој пози у пластичној баштенској столици с атлет мајицом и флашом пива на столу. Као виралне издвајају се и визуелне обраде у којима Србенда заузима полуседећу позу на кревету или пак лежи на кревету одевен у црвени шортс с бонвиваски подигнутим ногама на сто. Изузетно се визуелна конкретизација остварује и тако што се Србендино лице поставља на познате репродукције портрета или фотографија славних личности, па се у том случају мим о Србенди приближава фотошоплору. Када је реч о визуелном изгледу текста, по правилу се користи импакт фонт, карактеристичан за мимове уопште (Исто: 115). Текст је позициониран најчешће у горњи и доњи оквир, мада се може наћи и неразломљен. Вербални израз најчешће је двострук, дводелан, у смислу да његов први део поставља сцену, а да се у другом крије поента која је важна за изазивање комичног ефекта. Скоро је увек исписан ћирилицом. Однос визуелног и вербалног аспекта у мимовима о Србенди одговара односу који је Франсиско Јус [Francisco Yus] означио као „додатни”, где речи појачавају значење слике и обрнуто (Исто: 113–114).

Варирање визуелне компоненте и вербалних израза основно су погонско гориво за непрестано стварање нових мимова, „kontinuirana dalja modifikacija obezbeđuje trajanje njihovog prenošenja” (Исто: 32). Премда све мимове о Србенди посматрамо као варијанте, издвајају се и одређени примери у којима је праг варијантности виши, па се понекад вербални израз варира само тако што се мења један од његова два дела, најчешће тако што се садржај прилагођава новим друштвеним околностима. На пример, Србенда, нерадник и лезилебовић, током короне се правдао да га само епидемија спречава да нађе посао, док се у новијим мимовима иста ситуација оправдава студентским блокадама. С друге стране, свака промена дигиталног контекста подразумева стварање нове варијанте чак и када се ради о потпуно идентичној вербално-визуелној конкретизацији мима. У овом смислу важно је напоменути да се страница „Дневна доза просечног Србенде” налази и на Инстаграму.¹⁴ На овој платформи она окупља знатно мање пратилаца него на Фејсбуку, нешто мање од 30.000 чланова, али се у опису странице истиче да је стари налог од 140.000 пратилаца угашен и шаљиво додаје да Србенда баш то воли. Обе друштвене мреже представљају моћно оружје за ширење мимова о Србенди, а поред њих о овом лику 2014. године покренута су два блага, данас неактивна. Један од њих садржао је само миметичку грађу,¹⁵ док је други, иначе и дуготрајнији, развијао наративни потенцијал мимова и приближио се жанру њузлора, при чему се прилично еманциповао од визуелног миме-

◇◇◇◇◇◇◇◇

¹⁴ <https://www.instagram.com/dnevna.doza.prosecnog.srbende/>.

¹⁵ <https://dnevnadozaprosecnog.srbende.blogspot.com/>.

тичког израза о Србенди.¹⁶ Мимови о Србенди послужили су и као инспирација за Вибер стикере,¹⁷ где се јавља препознатљиви лик који у облачићима изговара неке под познатих реплика и поштапалица из мимова.

Пракса репликабилности и бриколажа највише је, међутим, дошла до изражаја у видео монтажи мимова о Србенди. Наиме, ови мимови нашли су се на платформи Ју-тјуб, где је чак шест корисника монтирало мимове преузете са Фејсбук странице у видео колаже, па овде долази не само до промене дигиталног окружења него и до промене медија.¹⁸ Овакви видео мимови постављани су у периоду од 2016. до 2020. године, али без доследности – на свим налозима постоји свега неколико колаж-видеа, а пет од шест налога више нису активни. Такође, поред мимова администратори ових налога постављали су и различит хумористични садржај, преузет с других дигиталних платформи или из масовних медија и популарне културе. Напоследку, важну улогу у варирању, стварању циклуса мимова, има појава странице „Дневна доза Србендиног малог“. Страница је основана на Инстаграму и броји око 60.000 пратилаца.¹⁹ Реч је о истом типу хумора, истој визуелној структури мима, с тим што је актер значајно млађи иако карактерно скоро идентичан Србенди. „Дневна доза просечног Србенде“ инспирисала је и настанак бугарске верзије Фејсбук странице „Класически българин“.²⁰ Страница броји око 97.000 пратилаца, у питању је исти тип хумора, исти визуелни идентитет мимова, али вербални израз није превод са српског. Занимљиво је да се у једном од мимова о просечном Бугарину аутор шали на рачун ове позајмице, па реферише на Србенду истичући како просечни Бугарин: „Направи български мем сайт. Открадне го от сърбите.“²¹

Поред бриколажа, репликабилности и варијабилности, као једних од најзначајнијих одлика дигиталних жанрова и медија, мимови о Србенди показују и велики степен партиципативности, што је такође једна од кључних одлика дигиталне културе и дигиталног вернакулара уопште. Партиципа-

◇◇◇◇◇◇◇◇

¹⁶ <https://prosecnisrbenda.blogspot.com/search/label/%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%BE%20%D1%83%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B8%D0%BC%D0%B0>.

¹⁷ <https://stickers.viber.com/pages/custom-stickerpacks/11eb297f9b9337e097d2f38c47201287ebe41805d50735e7>.

¹⁸ Реч је о корисницима: Pijani električar <https://www.youtube.com/c/pijanielektri%C4%8Dar>, Patrick <https://www.youtube.com/watch?v=so6GsdF-wVQ>, Mr Peki Zmaj https://www.youtube.com/watch?v=mQyN_ToWM-M, Nesic https://www.youtube.com/watch?v=iLy6378_xLU, Neznanijutjuber <https://www.youtube.com/watch?v=XupqgzNLIAs>, Begaljica B.M <https://www.youtube.com/@begaljicab.m3203>.

¹⁹ <https://www.instagram.com/dnevna.doza.srbendinog.malog/>.

²⁰ https://www.facebook.com/klasikovich/?locale=bg_BG.

²¹ <https://karamanev.me/istorii/meme>.

тивност у креирању, варирању и дељењу мимова о Србенди има различите модалитете. Она се уочава у самом креирању нових мимова који настају варирањем старих образаца, као „*rezultat kreativne korisničke interakcije*” (Banić Grubišić 2023: 11). Имајући ово у виду, нарочито је значајано што су администратори Фејсбук странице „Дневна доза просечног Србенде” у њеном опису позвали пратиоце да креирају сопствене мимове и притом напоменули да ће мим бити даље дистрибуиран уколико се свиди корисницима, „ако се народну допадне, објавићемо је”, што подсећа на цензуру колектива у усменом фолклору. Занимљиво је и да понекад сами мимови експлицитно подстичу стварање нових мимова. На пример, такав је случај с мимом у којем је на познату визуелну основу накалемљен вербални израз „Кад би му отворили цеп на кошуљи, шта би унутра нашли?” Поред креирања нових мимова (најчешће варирањем старих), као други облик партиципације јављају се коментари у којима корисници инспирисани конкретним мимом стварају његове варијанте с том разликом што се у коментарима врло ретко срећу мимови. Наиме, корисници се по правилу задовољавају коментарисањем на нивоу вербалног израза који следи основне формулативне законитости вербалног миметичког израза, а првенствено не напушта доминантну тачку гледишта ироније и аутоироније. Такође, као вид партиципативне културе јављају се лајкови и дељење садржаја. Број лајкова одређеног Србенда мима варира – од око петсто до око осам хиљада, мада је највећи број мимова са око две или три хиљаде лајкова. Напослетку, важно је истаћи и да се дискусија о Србенди преселила ван коментара и на друге дигиталне платформе. Тако је на Редиту 2021. године под хештегом „озбиљно” покренута дискусија о идентитету човека који је позајмио лице Србенди.²² Корисници су пружили низ духовитих одговора, а занимљиво је да су се бројна места у Србији и Републици Српској нашла као завичајна места овог јунака, што подсећа на потребу носилаца усмене традиције да познате јунаке везују за своја места. Одређен број коментара ослањао се на формулативне изразе из самих мимова, па се на пример издваја коментар корисника „tommyldo”: „Хвали се да људи на редиту питају ко је заправо он. Не зна шта је редит.”²³ С друге стране, један корисник, који је у међувремену обрисао профил, покушава да закључи дискусију речима: „Он је у свима нама.”²⁴ У контексту варирања, партиципације и ремедијације ва-

○○○○○○

²² https://www.reddit.com/r/serbia/comments/vn8d8x/%D0%BA%D0%BE_%D1%98%D0%B5_%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%98_%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE/?captcha=1.

²³ https://www.reddit.com/r/serbia/comments/vn8d8x/comment/ie6d6e8/?utm_source=share&utm_medium=web3x&utm_name=web3css&utm_term=1&utm_content=share_button.

²⁴ https://www.reddit.com/r/serbia/comments/vn8d8x/comment/ie6aq3y/?utm_source=share&utm_medium=web3x&utm_name=web3css&utm_term=1&utm_content=share_button.

жно је напоменути да се Србенда с дигиталних платформи преселио и на онлајн портале, па се јављају различити новински чланци у којима се директно преносе мимови или коментарише њихов садржај.²⁵ Мим се овде измешта у хибридни новинарски жанр који комбинује одлике фељтона и репортаже, а приближава се и њузлору. У овим чланцима реферише се на страницу с које је мим преузет и објашњавају се контекст и тачка гледишта. Иако ова пракса није заживела, будући да је реч о свега неколико чланака од пре десетак година, ови примери су важни за популаризацију и ширење мимова о Србенти, али и за њихово измештање у домен популарне културе.

Мимови су, дакле, „kolaž različitih žanrova usmene tradicije koji je kreativno spojen sa raznovrsnim elementima popularne kulture” (Исто: 127). Они се у дигиталном простору могу посматрати као наставак старијих традиција хумористичног усменог изражавања (вицева, шаљивих анегдота, шаљивих народних прича), али и визуелног представљања (пародијских цртежа, сатиричних илустрација, карикатура). Док су пре технолошких иновација вицеви и шаљиве приче циркулисали највећим делом у оквирима непосредне усмене комуникације – приликом окупљања у различитим социјалним просторима – у савременом дигиталном окружењу њихову улогу преузимају мимови и слични дигитални садржаји, док нови, дигитални канал преношења повећава њихову доступност, ширење и популарност (Laineste 2016: 12).

Интернет, међутим, не представља пуку дигиталну реплику традиционалних, усмених околности комуникације, већ их донекле мења. То је другачији комуникацијски простор који успоставља нова правила интеракције и обликује специфичан културни оквир. Управо захваљујући том преобликовању социјалног амбијента, корисници у онлајн простору могу да развијају оригиналне, иновативне форме изражавања и хумора (Bronner 2012: 121–122), али и да кроз њих, као што је раније било напоменуто, утичу на друге кориснике интернета, подстичући их на дељење, модификовање и стварање новог садржаја. Сајмон Бронер [Simon Bronner] наглашава да и дигитални хумор увек захтева оквир, односно успостављање специфичног односа између пошиљаоца и примаоца и активирање особених социјалних кодова. У дигиталној култури ти оквири се мењају, па имејл и апликације за дописивање постају нови „канал кружења”, форуми и групе функционишу као нови „друштвени простори”, док мимови као кратке, визуелно и текстуално засноване форме имају тенденцију да замене усмене хумористичне облике попут вица (Исто: 138–140). Док усмени хумористични облици, међутим, теже да ублаже и заклоне осетљиве друштвене ставове,

○○○○○○

²⁵ Види на пример чланке на следећим линковима: <https://www.sd.rs/auto/vesti/samo-se-obrise-pogledajte-sta-radi-prosecna-srbenda-kad-iscepa-gace-hit-foto-2016-08-04>, <https://www.sd.rs/clanak/da-li-znate-cime-prava-srbenda-pali-kompjuter-hit-foto-05-06-2016>.

па стога неретко врло нијансирано изражавају одређену поруку/критику, интернет садржаји идентичне вредносне судове износе у много храпавијем и мање скривеном облику, охрабрени већом анонимношћу учесника (Blank 2009: 9).²⁶ Мимови са странице „Дневна доза просечног Србенде” не само да рефлектују друштвене ставове, већ активно учествују у њиховом формирању и преобликовању, а хумор има значајну улогу у рецепцији ових ставова. Важно је нагласити да хумор у оквиру анализираног корпуса није хомогена ни вредносно неутрална појава. Поред ироничних и пародијских облика, присутни су и изразито агресивни, горки и оптужујући облици хуморног дискурса, који често одступају од норми политичке коректности и могу бити перципирани као увредљиви или искључујући према појединим друштвеним групама. Ови садржаји у раду се не вреднују нити оправдавају, већ се разматрају искључиво као део ширег спектра комуникативних пракси и значењских стратегија присутних у савременом дигиталном фолклору.

У мимовима о Србенди хумор настаје као резултат сложене комбинације различитих механизма који функционишу на визуелном, вербалном и културолошком нивоу. Ови механизми се надовезују један на други, стварајући богат и динамичан хумористични слој који омогућава публици да препозна, преувелича, пародира и критички сагледа одређене обрасце понашања у савременом друштву. Кључни механизми хумора који се могу уочити у мимовима са странице „Дневна доза просечног Србенде” обухватају више стилских и поетичких поступака карактеристичних и за традиционалне хумористичне прозне облике и за савремене дигиталне форме. Инверзија, односно обртање уобичајеног реда ствари, омогућава нарушавање очекивања и изненадни комични ефекат, док хумор често произилази из несклада између очекиваног и стварног значења. Присутни су иронија и сарказам који функционишу као начини подсмевања друштвеним појавама и укорењеним стереотипима, док пародија почива на извртању и преобликовању препознатљивих образаца понашања, што омогућава суптилно или отворено преиспитивање културних и друштвених норми. Хипербола и претеривање служе наглашавању карактеристика до границе апсурда, чиме се осветљава њихова проблематичност или комични потенцијал.

Преувеличавање карактеристика, ситуација и ставова представља кључни механизам хумористичног ефекта. Хипербола наглашава најдраматичније и најпрепознатљивије елементе просечног Србенде, доводећи их до карикатуре. Управо то омогућава публици да истовремено препозна приказане обрасце и да се од њих дистанцира, реагујући смехом на намерно прена-

○○○○○○

²⁶ О специфичностима комуникације у условима анонимности на интернету и значају анонимности за варирање и преношење мимова в. Ксенофонта 2009.

глашену верзију реалности. У мимовима о просечном Србенди, негативне карактеристике које се често приписују овом лику – попут непотизма, лењости и користољубља – систематски се пренаглашавају до апсурда. Управо таква стратегија чини да ове особине буду перципиране као комичне, јер се измештају из сфере реалистичног приказа и претварају у предмет иронијског подсмеха (слика 1).²⁷ Поред тога, у одређеном броју мимова преувеличавају се и хедонистичке навике, па и сексуалне карактеристике Србенде, укључујући наглашени либидо, сексуалне апетите и моћ. Овакви мотиви ослањају се на широко распрострањене стереотипе о балканској мушкости, у којима се сексуална виталност представља као потврда доминантне и хипермаскулине позиције. Комични ефекат овде најчешће настаје у судару између претеране саморепрезентације мушке моћи и њене ироничне деконструкције.

У складу са Оринговим [Elliott Oring] увидима о листама шала које се нижу јер почивају на принципу отворености и могућности да се једном успостављеној листи на интернету дода још шала које неће нарушити значење целине (2016: 140), на страници „Дневна доза просечног Србенде“ препознајемо тенденцију корисника да покрећу дељење серија мимова и текстуалних шала са сличном тематиком. Уланчани мимови тематски варирају препознатљиве елементе. Овакво „листање“ постаје структурни принцип интернет хумора – сваки нови мим додаје још један слој препознавања и градацијски доприноси интензитету комике кроз преувеличавање. Механизам гомилања хиперболисаних ставки производи специфичну комунику засновану на континуитету и варијацијама. Публика не само да конзумира хумор, већ активно учествује у његовом проширивању, често у коментарима испод првобитних објава, где се отвара простор за иновирање, надметање досеткама и колективно обликовање типа.

Други важан механизам постизања хумористичног ефекта јесте инверзија, односно хумористично изокретање уобичајених односа, вредности и норми. У мимовима о Србенди често се представљају ситуације у којима се логички поредак обрће, па оно што је друштвено неприхватљиво бива приказано као очекивано и нормално, а маргинално задобија централно место (слика 2). Овај обрт има дубоке корене у карневалескној традицији, коју је Бахтин описао као традицију која доноси привремено укидање озбиљности и хијерархија друштвених структура (Bahtin 1978). У дигиталној култури, мимови о Србенди функционално настављају ту карневалескну логику – исмевају се патријархални кодови, специфичне представе о мушкости, национални стереотипи и елементи свакодневног живота и навика појединаца и заједнице. Хумор настаје у парадоксалном судару супро-

○○○○○○

²⁷ Све слике дате су у одељку „Прилози“ на крају рада.

тстављених начела, као и у привременој слободи да се одређене теме третирају кроз игру, претераност и сатиру, чак и онда када су болне или указују на понашање које представља опасност по заједницу. Тако у лику просечног Србенде препознајемо неретко и носиоце власти, државнике и функционере (слика 3), црквена лица (слика 4), као и представнике друштвено изузетно вреднованих професија (слика 5). Етнички и политички елементи у хумору се прожимају и међусобно преобликују – етнички симболи добијају политичко значење, а политички мотиви могу да се тумаче и кроз етничку призму, па је некада тешко разлучити етнички од политичког хумора (Љубоја 2001: 6. п.). Поред тога неки од мимова тематизују и друштвене проблеме који нису строго везани за политичке и етничке аспекте и могу се посматрати као универзални за једну ширу регију (читав Балкан).

Вербални слој представља један од најпрепознатљивијих елемената ових мимова. Просечни Србенда говори специфичним идиомом који укључује локализме, жаргонске изразе и фразе, вулгаризме, као и граматичке неправилности. Ова стилска и граматичка „погрешност” није случајна – она ствара ефекат комичне аутентичности и појачава карикатуралну конструкцију лика. Вербални хумор овде функционише на више нивоа – као средство карикатуралног обликовања, али и начин културног кодирања препознатљивог „локалног гласа” и механизам стварања аутентичности. Језичке особености у мимовима делују као средство стилизације лика, па се кроз њих не преноси само одређени садржај, већ се истовремено обликује и представља специфичан социјални и културни идентитет.

Вербални хумор у мимовима о Србенди остварује се пре свега у текстуалном делу мима, који функционише као носилац комичног ефекта кроз употребу специфичног идиома. Тај идиом појављује се, с једне стране, у форми управног говора, односно кроз исказе који се приписују самом Србенди и представљају оно што он „изговара” (слика 6). С друге стране, вербални хумор се реализује и кроз глас „наратора” који коментарише одређену ситуацију или особину лика, али при томе не заузима неутралну позицију, већ говори језиком стилизованим у складу са Србениним идиомом. На тај начин, разлика између гласа лика и гласа коментатора бива намерно замагљена, чиме се појачава комични ефекат и ствара утисак да је читав дискурзивни простор мима „обојен” говором Србенде (слика 7). Ова двострука стратегија омогућава да се хумор не гради само на садржају исказа, већ и на самом начину говорења, који постаје кључно средство карикатуралне стилизације лика.

Извор хумора у овим мимовима може се тумачити кроз две фундаменталне теоријске парадигме. Смех може настати као резултат осећања надмоћности публике у односу на лик који се приказује (Morreall 1983: 4–14). Просечни Србенда представља фигуру чије мане и противречности постају

предмет подсмеха. Оваква комика омогућава публици да се дистанцира од сличних понашања у стварном животу, да препозна друштвене недостатке и да их „казни“ смехом. Са друге стране, хумор подстиче и ефекат изненађења и нарушене логике. Инконгруенција се јавља када се одређени елемент представи на нелогичан, парадоксалан или апсурдан начин, па смех настаје онда када се понашање или ситуација прикажу на неочекиван начин (у иронијским или хиперболичним исказима који изврћу очекивано до апсурда) (Исто: 15–19). Хумор ових мимова стога лежи у спајању ова два механизма, па се публика смеје и зато што се осећа надмоћно, и зато што је суочена са неочекиваним преокретом и изненађујућом поентом. На основу запажања Елиота Оринга о поенти у вицу, коју овај аутор види као тренутни преокрет у разумевању, односно као кључни стилски поступак који дефинише структуру вица и изазива наглу когнитивну промену код слушаоца, Симон Џ. Бронер закључује да и у дигиталном окружењу поента остаје важан елемент код визуелно-текстуалних хумористичних наратива као што су мимови. Бронер тврди да поента не мора бити искључиво вербални елемент, већ може имати и изразито визуелни карактер. Визуелни мимови и сликовни хумор, према њему, често граде комички ефекат тако што наизглед успостављају једну ситуацију, а затим откривају њен неочекивани обрт. На тај начин, визуелна поента функционише аналогно текстуалној – она доводи до изненадног преокрета у разумевању и открива неконгруентност која стоји у основи комичног ефекта (Bronner 2012: 125).

Мимови који алудирају на савремену друштвену стварност – социјалне неправде, корупцију, непожељна понашања – изузетно су учестали. У таквим формама хумор функционише као средство друштвене критике, усмеравајући пажњу и на системске недостатке и на појединачне обрасце понашања који се у заједници перципирају као неприхватљиви. Као што наглашава Рајан Милнер [Ryan Milner], мимови представљају специфичан облик учешћа у јавном дискурсу и важан канал за артикулацију културних и социјалних ставова (в. Milner 2016), па практично сваки актер може постати мета коментара, било због свог карактера, било због неадекватног односа према друштвеним нормама. Мимови о просечном Србени функционишу управо зато што успевају да „дотакну“ различите групе корисника, али не нужно на исти начин – за једне они представљају чист хумористични израз, за друге препознатљив социјални коментар, а за треће емотивни тригер који осликава свакодневна искуства, разочарања или навике са којима се идентификују.²⁸ Тако се мимови о Србени доживљавају не само

◇◇◇◇◇◇◇◇

²⁸ Рајан Милнер уводи концепт резонантности, схваћен као потенцијал меметичких формата да се на више нивоа – емоционално, културно или искуствено, повежу са разноврсном публиком (2016: 29–33).

као хумор већ и као артикулација социјалних, политичких и културних ставова, због чега у дигиталном простору постижу стабилну и дуготрајну циркулацију. Важно је, међутим, нагласити да овакви мимови не производе униформну рецепцију и да нису код свих корисника перципирани као хумористични. Одређене теме, мотиви и представе за поједине припаднике публике могу функционисати као увреда, док код других изазивају осећања горчине, страха или бола, нарочито када се ослањају на негативна искуства, друштвене маргине или трауматизујуће аспекте свакодневице. Управо та разноликост рецепције указује на сложеност хумористичног дискурса у дигиталном окружењу и потврђује да се његови ефекти не могу свести на једнообразно или универзално искуство смеха.

Критичка функција мимова о Србени заснива се управо на иронијској дистанци и преувеличавању. Представљање просечног Србенде као карикатуралне фигуре омогућава да се друштвени стереотипи, појаве и особине (лењост, агресивна самоувереност, незадовољство праћено пасивношћу, склоност теоријама завере или хронично избегавање одговорности) оголе до своје апсурдности. Управо се овим поступцима истовремено остварује забава и препознавање нарушавања друштвених норми и очекивања. Иронијска оштрица ових мимова стога представља кључни механизам њихове дуготрајности и ширења, будући да хумор и критика делују синергично – смех открива озбиљност друштвеног проблема, а иронија га ставља у фокус колективног промишљања.

У том светлу може се призвати и Фројдова теза о хумору као психичком „олакшању”, односно механизму који омогућава да се акумулиране тензије и потиснута енергија изразе у социјално прихватљивом облику шале (Frojd 1981: 121–143). Хумор тиме добија терапијску и друштвену функцију – он каналише непријатна осећања и омогућава критичко преиспитивање стварности без непосредне конфронтације (Morreall 1983: 20–37). Управо ову динамику можемо уочити и у мимовима о просечном Србени, у којима се кроз (ауто)иронију артикулишу колективне нелагодности и свакодневни притисци, преведени у простор за заједничко препознавање, емоционално растерећење и критичку рефлексiju. Хумор који они производе често функционише као друштвени вентил, омогућавајући корисницима да на духовит начин изразе и превазиђу свакодневне тензије, као што су социјалне тешкоће и неправде, незадовољство друштвеним ситуацијама или иронијски однос према властитом националном и етничком идентитету. Кроз сатирично преувеличавање одређених стереотипа, ови мимови пружају могућност да се колективне фрустрације артикулишу у форми шале, чиме се потенцијално ублажава њихов психолошки и социјални притисак. Иако на површини делују као шала, ови мимови често указују на дубље друштвене проблеме и предстаљају пример друштвене критике и корекције кроз исме-

вање непотизама, учествовања у корупцији, мана система, карактерних особина појединаца које друштво препознаје као негативне и забрињавајуће. Мимови о Србенди пружају могућност за артикулисање критичких ставова и исмевање друштвених слабости и културних стереотипа, али овај хумор истовремено може бити изузетно агресиван и може појачати ефекте друштвене поларизације и друштвених подела (Penney 2022: 791–806).

Хумор испуњава различите и често супротстављене друштвене функције – он може истовремено да гради заједништво и да искључује појединце, да подстиче отпор и да регулише понашање, да изражава солидарност, али и учвршћује и подрива постојеће односе (Laineste 2016: 8). Важна функција смеха у овим мимовима везана је за стварање и јачање колективног идентитета кроз критику и преиспитивање – публика се препознаје у представама и ставовима о просечном Србенди и тиме јача осећање припадности групи. Смејући се навикама, противречностима и слабостима, корисници се укључују у процес (само)критике који не доводи до отуђења, већ, напротив, ствара осећање заједништва. Овај вид хумора омогућава да се индивидуалне мане и друштвене аномалије препознају у комичном кључу, што ублажава њихову тежину и истовремено охрабрује колективно преиспитивање.

Полазећи од динамичне природе дигиталне комуникације и брзе циркулације хумористичних садржаја, тајландски аутори Вирија Тецарунгрој [Viriya Taecharungroj] и Питчанут Нуенгџамнонг [Pitchanut Nueangjamnong] испитују кључне механизме који учествују у стварању, ширењу и пријему хумористичних мимова међу корисницима друштвених мрежа, користећи се теоријско-методолошким оквиром ранијих истраживања на пољу категоризације различитих стилова хумора.²⁹ Аутори настоје да боље разумеју зашто одређени мимови постају изузетно распрострањени и уочавају да су афилијативни и агресивни стилови хумора на Фејсбуку најзаступљенији, док се самопоништавајући хумор, који подразумева активирање смеха на сопствени рачун, ради јачања односа са другима, показује као највиралнији у дигиталном окружењу (Taecharungroj, Nueangjamnong 2015: 288–302). Овај стил се препознаје и у мимовима о просечном Србенди кроз карикирање свакодневних слабости, навика и недоследности – од лењости и малих животних промашаја до породичних и радних неуспеха – стварајући слику која је истовремено и комична и препознатљива. Управо зато публика лако уочава сопствена искуства у тим представама. Корисници који се идентификују са таквим ситуацијама деле мимове како би се нашалили и на

○○○○○○

²⁹ Оквир који поменути аутори користе заснован је на истраживању које је спровела група психолога, уочивши четири основна стила испољавања хумора: самоподржавајући (енгл. self-enhancing), афилијативни (енгл. affiliative), самопоништавајући (енгл. self-defeating) и агресивни хумор (енгл. aggressive humour) (Martin et al. 2003: 48–75).

сопствени рачун и на рачун људи које свакодневно срећу у свом окружењу. Стога хумор у мимовима о Србенди функционише и као средство самокритичног хумора који подстиче друштвену кохезију и појачава виралност садржаја. Наиме, један исти мим може произвести читав спектар политичких и идентитетских читања. Управо та полифонија реакција омогућава да се дигитални етнички хумор сагледа као динамичан дискурзивни простор у којем се стално преиспитују границе прихватљивог, смешног, опасног и истинитог (Oring 2003: 135–140), а то је управо оно што даје виталност самом жанру и подстиче његово варирање и дељење.

Мимови о просечном Србенди показују на који начин интернет и друштвене мреже омогућавају настанак, обликовање и ширење хумористичних наратива заснованих на стереотипним представама одређеног етничког карактера. Варирање и дељење овог материјала, као и његово преношење на друге дигиталне платформе и медије показују како се у условима релативне анонимности и партиципације (ре)креира дигитални вернакулар, који у условима савремене комуникације у многome замењује улогу жанрова усменог фолклора. Дигиталне хумористичне форме, у односу на традиционалне хумористичне усмене облике, постају визуелно заснованије, а понекад и структурно једноставније, али су зато интертекстуално изразито обogaћене.

Мимови о просечном Србенди остварују свој хумористични потенцијал кроз сложену интеракцију хиперболе, инверзије и специфичних језичких особености. Хумор у мимовима о просечном Србенди настаје као резултат међусобног прожимања више комплементарних механизма који делују на визуелном, вербалном и културолошком плану. Кроз хиперболу и серијско уланчавање препознатљивих мотива конструише се карикатурални тип, чија се комичност додатно појачава инверзијом и карневалеским обраћањем вредности. Вербални слој, обележен жаргонским, локалним и граматички „погрешним” језиком, функционише као средство стилизације и културног кодирања лика, омогућавајући публици да га лако препозна. Са теоријског становишта, хумористични ефекат произлази из споја супериорности и инконгруенције – смех је истовремено заснован на дистанцирању од приказаног понашања и на изненађењу које настаје услед његовог апсурдног или парадоксалног преобликовања. Управо ова вишеслојност омогућава да мимови о Србенди функционишу и као средство колективног уживања и као форма друштвене критике у савременом дигиталном окружењу. Ове дигиталне форме тако настављају традицију хумора као друштвено релевантне категорије – као механизма релаксације, али и као средства критичког преиспитивања. У том смислу, просечни Србенда није само лик, већ динамична

фигура која се непрестано реинтерпретира у оквиру дуалности смеха – ослобађајућег и критичког у исто време. На крају, неопходно је истаћи да мимови о просечном Србени не подразумевају јединствено и општеприхваћено хумористично искуство. Док их један део публике препознаје као духовит или ироничан коментар стварности, за друге они представљају проблематичне садржаје који могу изазвати нелагоду, увређеност и горчину. Овај распон рецепција додатно потврђује да хумор у дигиталном простору није универзална и једнозначна категорија, већ је контекстуално условљен, те његови ефекти зависе од индивидуалних искустава и позиција унутар друштва.

Литература

- Благојевић, Гордана. „Интернет као терен и средство у савременим етнолошким и антрополошким истраживањима”. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 62/134 (2011): 17–27.
- Делић, Лидија. *Глад, а српска? Мали појмовник – од фолклора до трансхуманизма*. Нови Сад: Академска књига, 2025.
- Каргин, Анатолий Степанович, Анна Владимировна Костина. „К вопросу об исследовании интернет-творчества”. Каргин А. С. М. (отв. ред.). *Folk – Art – Net. Новые горизонты творчества. От традиции к виртуальности*. Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора, 2007: 9–26.
- Каргин, Анатолий Степанович, Анна Владимировна Костина. „Научное осмысление интернет-фольклора: актуальные проблемы и опыт исследования”. Каргин А. С. М. (отв. ред.). *Интернет и фольклор. Сборник статей*. Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора, 2009: 5–18.
- Ксенофонтова, Ирина Владимировна. „Специфика коммуникации в условиях анонимности: меметика, имиджборды, троллинг”. Каргин А. С. М. (отв. ред.). *Интернет и фольклор. Сборник статей*. Москва: Государственный республиканский центр русского фольклора, 2009: 285–294.
- Љубоја, Гордана. *Етнички хумор XX века у хумористичкој иштампи Србије*. Београд: Етнографски музеј, 2001. https://www.rastko.rs/antropologija/gljuboja/gljuboja-humor/index_c.html (16. 12. 2025).
- Марковић, Оливера, Мирјана Бојанић Ћирковић. „Поетика мима као фолклорног интернет жанра”. Данијела Поповић Николић, Немања Радуловић (ур.). *Савремена српска фолклористика* 13. Београд: Удружење фолклориста Србије, УБ „Светозар Марковић”; Лозница: Центар за културу „Вук Караџић”; Тришћ: НОКЦ „Вук Караџић”, 2024: 401–415.
- Радивојевић, Сања. „(Де)колонизација дигиталног окружења: интернет и нови(ји) медији као места савремених антрополошких истраживања и како им етнографски прићи”. *Гласник Етнографског института САНУ*, 68/2 (2020): 419–438.
- Трифунковић, Весна. „Интернет као терен: пример скупљања фолклорне грађе”. *Гласник Етнографског института САНУ*, 58/1 (2010): 157–169.
- Bahtin, Mihail. *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjega veka i renesanse*. Beograd: Nolit, 1978.
- Banić Grubišić, Ana. *Internet mimovi između folklor a i popularne kulture*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet Odeljenje za etnologiju i antropologiju, 2023.

- Blank, Trevor. „Toward a Conceptual Framework for the Study of Folklore and the Internet”. Trevor J. Blank (ed.). *Folklore and the Internet. Vernacular Expression in a Digital World*. Logan: Utah State University Press, 2009: 1–20.
- Bronner, Simon. „The Jewish Joke Online: Framing and Symbolizing Humor in Analog and Digital Culture”. Trevor J. Blank (ed.). *Folk Culture in the Digital Age The Emergent Dynamics of Human Interaction*. Logan: Utah State University Press, 2012: 119–149.
- Frojd, Sigmund. *Dosetka i njen odnos prema nesvesnom*. Novi Sad: Matica srpska, 1981.
- Gavrilović, Ljiljana. „Etnografija virtuelne realnosti”. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 52 (2004): 9–16.
- Kaplan, Frederik, Nikolas Nova. *Kultura internet mimova*. Beograd: Fakultet za medije i komunikacije, 2022.
- Laineste, Liisi. „From Joke Tales to Demotivators. A Diachronic Look at Humorous Discourse in Folklore”. *Traditiones*, 45/3 (december 2016): 7–25.
- Martin, Rod, et al. „Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the humor styles questionnaire”. *Journal of Research in Personality*, 37/1 (2003): 48–75.
- Milner, Ryan. *The world made meme: public conversations and participatory media*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2016.
- Moreall, John. *Taking Laughter Seriously*. Albany: State University of New York Press, 1983.
- Oring, Elliott. *Engaging Humor*. Urbana: University of Illinois Press, 2003.
- Oring, Elliott. *Joking Asides. The Theory, Analysis, and Aesthetics of Humor*. Logan: Utah State University Press, 2016.
- Penney, Joel. „It’s So Hard Not to be Funny in This Situation’: Memes and Humor in U. S. Youth Online Political Expression”. *Television & New Media*, 21/8 (November 2022), 791–806.
- Shifman, Limor. *Memes in digital culture*. Massachusetts: The MIT Press, 2014.
- Taecharungroj, Viriya, Pitchanut Nueangjamnong. „Humour 2.0: Styles and Types of Humour and Virality of Memes on Facebook”. *Journal of Creative Communications*, 10/3 (2015): 288–302.

Извори

- https://www.facebook.com/srbende/?locale=sr_RS (16. 12. 2025).
- <https://www.instagram.com/dnevna.doza.prosecnog.srbende/> (16. 12. 2025).
- <https://dnevnadozaprosecnog.srbende.blogspot.com/> (16. 12. 2025).
- <https://prosecnisrbenda.blogspot.com/search/label/%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%BE%20%D1%83%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B8%D0%BC%D0%B0> (16. 12. 2025).
- <https://stickers.viber.com/pages/customstickerpacks/11eb297f9b9337e097d2f38c47201287ebe41805d50735e7> (16. 12. 2025).
- <https://www.instagram.com/dnevna.doza.srbendinog.malog/> (16. 12. 2025).
- https://www.facebook.com/klasikovich/?locale=bg_BG (16. 12. 2025).
- https://www.reddit.com/r/serbia/comments/vnodd8x/%D0%BA%D0%BE_%D1%98%D0%B5_%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%98_%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE/?captcha=1 (16. 12. 2025).

Прилози

Слика 1

Слика 2

Слика 3

Слика 4

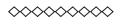
Слика 5

Слика 6

Слика 7

Ana Milinković
Dejan Ilić

**MECHANISMS OF HUMOUR IN THE
“AVERAGE SRBENDA” MEME**

Summary

The internet humoristic page “Daily Dose of the Average Srbenda” was analyzed as an example of popular digital folklore producing memes in which the figure of Srbenda functions as the central character. These memes play with stereotypical notions of mentality and ethnic characteristics, and established representations of the “average Serb.” The material examined constitutes viral and widely circulated content of internet folklore, appearing across various digital contexts and referring to contemporary social events and phenomena.

Although the study identifies certain recurring features and outlined the basic formal characteristics of the Srbenda memes, its primary focus lies in content analysis, particularly on the textual layer. The paper presents a thematic and motif-based register of the material and examines its various semantic layers, with particular attention to humor, irony, and parody. By analyzing the mechanisms underlying humor, the study focuses on how humorous effects are produced in these memes and on the humor functions within a contemporary digital context.

Keywords: folkloristics, Internet folklore, meme, humor, stereotype, “Daily Dose of the Average Srbenda”.

САВРЕМЕНА СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА XVI

Тематски зборник радова

Издавачи

Удружење фолклориста Србије, Београд
Институт за књижевност и уметност, Београд
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд
Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“, Тршић

За издаваче

Данијела Поповић Николић
Светлана Шеатовић
Александар Јерков
Никола Ненадовић

Лектура и коректура

Љиљана Пешикан-Љуштановић
Лидија Делић
Данијела Лекић

Превод резимеа на енглески језик

Данијела Лекић

Припрема за штампу

Лепосава Кнежевић

Штампа

СТР МАВ d.o.o., Beograd

Тираж

200 примерака

Београд – Тршић
2026

Садржај је доступан у отвореном приступу, у складу са лиценцом CC BY-NC-ND 4.0:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

ISBN 978-86-7301-234-6

https://doi.org/10.18485/ufs_ssfolk.2026.16

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

398(082)
39:004(082)
82.09(082)

САВРЕМЕНА српска фолклористика 16 : тематски зборник радова / уреднице Љиљана Пешикан-Љуштановић, Лидија Делић, Данијела Лекић. - Београд : Удружење фолклориста Србије : Институт за књижевност и уметност : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ ; Тршић : Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“, 2026 (Београд : СТР МАВ). - 519 стр. : илустр. ; 24 cm

Према Уводној речи Шеснаести по реду Међународни научни скуп Савремена српска фолклористика одржан је у Тршићу, од 3. до 5. октобра 2025. године у организацији Удружења фолклориста Србије. - Радови на више језика. - Тираж 200. - Стр. 9-11: Уводна реч / Уреднице. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на енгл. или срп. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-7301-234-6 (УБСМ)

1. Пешикан-Љуштановић, Љиљана, 1954- [уредник] [аутор додатног текста] 2. Делић, Лидија, 1974- [уредник] [аутор додатног текста] 3. Лекић, Данијела, 1992- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Фолклористика - Зборници б) Етнологија - Информациона технологија - Зборници
в) Књижевност - Зборници

COBISS.SR-ID 193088521